

kodnak, a mily fogyatékos irói tehetséget s tudományos készültséget árul el az egész füzet.

Alig hiszem, hogy e zavaros, többnyire általánosságban mozgó, s ha részletekre is kitér, majd mindig megbízhatatlan füzet sok új barátot szerez annak a nemes kedvtelésnek, melyet a tudós szerző szerint francia eredetű bibliofília szóval szoktunk megjelölni.

Dr. Gulyás Pál.

Szegedi Gergely *Énekes könyve XVI. századbéli román fordításban. Protestáns hatások a hazai románságra.* Irták: dr. **Sztripszky Hia dor** és dr. **Alexics György**. Budapest, 1911. Hornyánszky Viktor-ny. 8° 23² l. Ára 5 K.

Dr. Todoreszku Gyula, a ki nagy szakavatottsággal és ritka szerencsével gyűjti a régi magyar nyomtatványokat, ez év folyamán egy budapesti könyvkereskedőtől a következő művet vette: «Diodori Siculi scriptoris graeci libri duo de Philippo et de Alexandro. Utrunque latinitate donavit Angelus Cospus Bononiensis. Viennae Pannoniae 1516.» A művet a kiváló könyvgyűjtő dr. Sztripszky Hia dor tanácsára vette meg, a ki észrevette, hogy a könyv marhabőrből készült kötési tábláiban a különféle régi, XVI. századi nyomtatványok töredékei vannak, a melyeket a könyvkötő a táblák vastagabbá tétele végett használt fel. Észrevette továbbá azt is, hogy e nyomtatványtöredékek közt oláh nyelvűek is vannak.

Dr. Todoreszku a könyvtáblákat gondosan kiáztatta, s ime, az ekként kiáztatott nyomtatványlapok mind különböző XVI. századi ismert könyvek lapjainak bizonyultak. Volt azonban e nyomtatványlapok közt egy iv. összesen négy levél, a mely oláh nyelvű énekeskönyv töredéknek bizonyult. Ez az oláh nyelvű töredék egy eddig ismeretlen oláh énekeskönyvnek része. E *B.* jelzetű töredéket Sztripszky jelenlegi birtokosától, a ki áldozatkészségével lehetővé tette a töredék közzétételét is, *Todoreszku-töredéknek* nevezte el.

A *Todoreszku-töredék* valamely XVI. századi magyar protestáns énekeskönyvnek szóról-szóra való fordítása, esetleg több magyar énekeskönyvből való szerkesztés. Ezt a forrást azonban Sztripszky nem tudja közelebbről megjelölni. Csupán annyit sikerült neki eldönteni, hogy az énekek az 1566. évi váradi és az 1568 táján készült unitárius énekeskönyvből vannak fordítva, még pedig «öntudatosan kálvinista szellemben» (135. l.). Az oláh könyvet minden valószínűség szerint 1570—73 közt Hoffhalter Rudolf nyomtatta Váradon.

Sztripszky kutatásainak ez a bibliografiai eredménye. De hát akkor miért viseli műve ezt a címet: «Szegedi Gergely Énekes-

könyve XVI. századbéli román fordításban». A 114. lapon azt mondja, hogy «Szegedi nevéhez fűződik az első idők minden közhasználatú énekeskönyve, az ő szapora kiadásai révén terjedtek el a két hazában a protestáns énekköltés legszebb darabjai. Szegedi Gergely nevéhez fűzzük tehát mi is a román énekeket, noha nem közvetlenül Szegedi könyvéből fordították őket. «En ez eljárást nem helyeslem, s egyenesen megtévesztőnek tartom. A Todoreszku-töredék nem a Szegedi Énekeskönyvéből való, nem kell tehát ezzel a mű címében is egybefűzni.

Sok más dolog is van e műben, a mi a Todoreszku-töredékekkel lazán vagy sehogysem függ össze, s a minék részletesebb ismertetésébe egy könyvészeti folyóiratban nem bocsátkozhatom. A műben helyén vannak a 116—197 közti részek, valamint az Alexics Gy. által írt «A Todoreszku-töredék nyelvi sajátosságai» (211—229. l.) c. fejezet, de nem odavalók a következő fejezetek: A görög vallású hazai népek ethnikumának egybevetése; Párhuzam Nyugat és Kelet műveltségi tényezői közt; Nyugat hatásának első jelenségei a románságban. E fejezeteket Sztripszky abban a hiszemben írta, hogy meg nem írásuk esetén az olvasó a Todoreszku-töredék jelentőségét meg nem érti, a mi mindenesetre nagy túlzás. Nézetem szerint e fejezeteket, a melyek amúgy sincsenek a mű előnyére, el kellett volna hagyni s a Beköszöntő után mindjárt «A kálvinizmus hatása a románságra» című fejezettel kellett volna a művet kezdeni. Így a publikáció értékesebb lett volna.

Érdemleges megjegyzést csak hármat akarok tenni. Az egyik a Sztripszky által megállapított bibliografiai eredményre vonatkozik. Mint említettem, Sztripszky szerint az az oláh énekeskönyv, melynek eddig ismert B. ive a Todoreszku-töredék, 1570—73 közt Váradon Hoffhalter Rudolf sajtója alól került ki. Nekem úgy tetszik, hogy ez ellen egy magyar nyelvészeti érvt lehet felhozni. A Töredékben ugyanis minden ének fölé oda van írva, hogy mely magyar ének dallamára megy, illetőleg mely magyar éneknek a fordítása az oláh ének. E magyar énekcímek közt van ez a két szó is: *emléközzél*, *Diczériétec*. A mi már most e két szóban nevezetes, az az, hogy az elsőben a mai *é* hang (*emléközzél*) a felszólítóban *e*-vel, a másodikban (*Diczériétec*) *é*-vel van írva. Trócsányi Zoltán¹ kimutatta, hogy a Hoffhalter Rudolfnál Váradon nyomtatott könyvekben ez a magyar nyelvileg fontos jelenség (t. i., hogy az ikes igék egyes második sz. felszólítója nyílt *e* hang, jelölve *e*-vel, míg valamennyi ige többes 2. sz. felszólítója zárt hosszú

¹ «A XVI. századbéli nyomtatványok *e*-jelölései.» Budapest, 1908. 17. és 39. lapokon, v. ö. Nyelvtudományi Közlemények XXXVIII. köt. is.

é, jelölve e) nincs megkülönböztetve. Ellenben megtalálható e jelölés, még pedig következetesen, Heltai Újtestamentomában és egyéb nyomtatványában. Ha ezt a körülményt hozzávesszük ahhoz, hogy a Todoroszku-töredék a kötési táblákból hét olyan munka töredékeivel került elő, a melyek mindegyikét Kolozsvárt a XVI. században nyomtatták (lásd Sztripszkinél 127. l.), valószínűvé lesz, hogy a művet *Kolozsvárt Heltai sajtójában nyomtatták*. De természetes, hogy a fentidézett két szó alapján én sem tudom a kérdést eldönteni, az érvet azonban ajánlom Sztripszky figyelmébe.

A másik megjegyzésem Sztripszky azon szokására vonatkozik, hogy *primitivus*-t ír. Ha már egyáltalában el nem tudja kerülni az idegen szót, írjon inkább primitivet, ez a megszokott.

Végül harmadik megjegyzésem a Todoroszku-töredék oláh szövegének közlésére vonatkozik. Felesleges volt e szöveget háromszor is leadni, mikor a faksimile-ben való közlés teljesen elegendő.

Dr. Melich János.

Seymour de Ricci, *Catalogue raisonné des premières impressions de Mayence (1445—1467)*. — Veröffentlichungen der Gutenberg-Gesellschaft VIII. IX. — Mainz. 1911. Gutenberg-Gesellschaft. (P. von Zabern nyomása.) 4-r. IX, 166 l., 1 tábla.

A Gutenberg-Gesellschaft kiadványsorozatának e kettős kötetében a nyomdászat bölcsőkorának egyik kiváló ismerője, Seymour de Ricci katalogizálja azokat a nyomtatványokat, a melyek kétségtelenül a Gutenberg, Fust és Schoiffer nyomdáiban használt betűkészlettel nyomattak. Minthogy e korai — Schoiffer halálának valószínű évéig, 1467-ig terjedő — mainzi, hambergi s részben eltvillei nyomtatványokról sokszor bajos minden kétséget kizárólag megállapítani, hogy melyik műhelyből kerültek ki, szerző a nyomtatványokat a szöveghez használt betűtípus szerint csoportosítja s e betűtípusokat lehetőleg fölléptük időrendjében veszi sorra. Így keletkeztek a következő csoportok:

I. A 36 soros biblia nagyméretű betűi: *a)* a Donatus eredeti betűi (1445—47?), 4 nyomtatvány; *b)* a kalendárium betűi (1447—57), 18 nyomtatvány; *c)* Pfister-féle betűk, egy nyomtatvány; *d)* Pfister nyomtatványai, 10 nyomtatvány.

II. A 42 soros biblia közép nagyságú betűi: *a)* a Gutenberg és Fust nyomtatta művek, 2 nyomtatvány; *b)* a Fust és Schoiffer (1455—66) vagy csupán Schoiffer (1467—86) nyomtatta művek, 11 nyomtatvány.

III—V. Az indulgentiák közép nagyságú és kisméretű betűi: *a)* 31 soros kiadások (Johann Gutenberg?), 4 nyomtatvány; *b)* 30 soros kiadások (Peter Schoiffer?), 3 nyomtatvány.